

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Гавриш О.О., Савченко-Марущак М.С.

Розглянуто проблему технологічної модернізації економіки України в контексті підвищення її конкурентоспроможності та ефективності, а також основні напрями державної політики, що мають здійснюватися з метою вирішення цієї проблеми.

Постановка проблеми. Динаміка та темпи економічного зростання держави у значній мірі обумовлені ефективністю її економічної структури. Інтенсивний розвиток більшості країн Заходу в чималому ступені пояснюється глибокими структурними перетвореннями, що забезпечили загальний підйом виробництва та інші якісні зміни. Водночас вітчизняна економіка характеризується неефективною структурою з високою ресурсо- та енергоємністю виробництва, надмірним екстенсивним розвитком сировинних галузей, низьким рівнем інноваційності. Тому одним з пріоритетів реформування України визначено модернізацію економічної структури.

Аналіз досягнень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі із малою періодичністю розкриваються проблеми конкурентоспроможності економіки України та ефективної структури економіки. Зокрема варто відмітити таких вчених, як В. Бодров, О. Вільчинський, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Горбатенко, П. Єщенко, Я. Жаліло, В. Семиноженко, Л. Федулова, М. Шарко та ін.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження проблематики процесу формування ефективної структури економіки України в контексті підвищення її конкурентоспроможності та ефективності, а також виділення основних напрямів державної політики, що має здійснюватися з метою вирішення існуючих проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед складових, які визначають напрямки реалізації національних конкурентних переваг, особливе місце належить економічному потенціалу країни. В Україні у минулому було створено досить потужний виробничий потенціал і розвинуту виробничу інфраструктуру, але внаслідок особливостей функціонування народного господарства в системі колишнього союзного поділу праці негативні процеси, що мали місце у відтворенні виробничого апарату, спричинили невідповідність національного промислового комплексу потребам розбудови економіки в умовах незалежної держави.

Це сталося насамперед тому, що економіка не інтегрована необхідною мірою у світогосподарські процеси технологічного і науково-технічного розвитку. Причина полягає в низькому технологічному ступені переробки сировини, застарілості виробничих фондів, несприйнятті нововведень та низькій інноваційній активності національної індустрії. В результаті продукція українських підприємств є неконкурентоспроможною на світових ринках значною мірою через її недостатньо високу якість та відсутність розгалуженої системи вивчення кон'юнктури ринку, а також через незадовільну маркетингову діяльність. Як наслідок, до останнього часу структурні зрушення в економіці відбувались стихійно, за рахунок вимушених змін у цінових співвідношеннях та під впливом неузгоджених і суперечливих макроекономічних регуляторів. Це сприяло поглибленню кризи, різкому зростанню частки галузей проміжного продукту та істотному зменшенню частки галузей, що виробляють кінцевий продукт.

Найбільші деформації структури промисловості проявилися у зростанні частки проміжного продукту, зокрема електроенергетики — у 3,78 разів, чорної металургії — в 2,13 разів, скорочення частки кінцевого продукту, зокрема машинобудування у 2,11 разів, легкої промисловості — у 7,25 разів [1]. В економіці посилилася тенденція виробництва для виробництва, домінування проміжного продукту, що призвело до критичного стану пропорцій сукупного попиту та пропозиції.

Глибоку деформацію у розвитку виробничого апарату України спричинили такі фактори: знецінення основного капіталу порівняно з вартістю готових виробів; кризове скорочення заощаджень фізичних та юридичних осіб, що вкрай зменшило ємність внутрішнього ринку; збільшення розриву між ціною праці та ціною товарів широкого вжитку; переміщення центру грошово-кредитних та податкових важелів із сфери виробництва у сферу обігу; несумісність макроекономічних регуляторів зі

структурно-технологічними особливостями української промисловості; різке випередження зростання цін на енергоносії відносно цін на більшість інших товарів. До основних особливостей виробничого апарату країни відносяться також технологічній неоднорідності, диференціації технічного рівня взаємодіючих ресурсів і технологій, низькому ступені поєднання взаємодіючих технологій.

В сучасних умовах мова повинна йти про реструктуризацію, модернізацію виробничого потенціалу, про поєднання макроекономічних регуляторів і промислової політики, розвиток конкурентоспроможних промислово-технологічних систем п'ятого і шостого технологічних устроїв, модернізацію суміжних виробництв, стимулювання швидкого освоєння сучасних технологій в галузях кінцевого продукту — легкій, харчовій промисловості тощо, захист внутрішнього ринку і заохочення експорту високотехнологічної промислової продукції.

Особливу увагу сьогодні слід звертати на завоюванні зовнішніх ринків у сферах, де Україна нагромадила передовий технологічний і потужний виробничий потенціал, зокрема в освоєнні космосу, матеріалознавстві, будівництві нафто- і газопроводів, літакобудуванні, чорній металургії, виробництвом і експортом зерна. Для збереження і технологічного відновлення життєво важливих галузей української економіки, зокрема нафтопереробки, металургії, випуску мінеральних добрив, хімічних волокон, суднобудування й інших.

Для базових галузей економіки, зокрема чорної металургії, автомобільної, хімічної, харчової, легкої промисловості, які поки що не мають можливостей для швидкого створення конкурентоспроможної продукції, важливим є освоєння діючих у світі технологій за принципом надолужуючого розвитку; для аерокосмічної, суднобудівної промисловості, важкого і енергобудування, інформаційних технологій тощо характерною буде стратегія інноваційного прориву на основі селективної державної підтримки, виходу на передові позиції у світі, швидкого освоєння нових поколінь науково-технічної і споживчої продукції.

В умовах асоційованого членства в ЄС загальним завданням є кардинальне підвищення технологічного рівня продукції, створення і впровадження системи машин, здатних комплексно вирішувати економічні, екологічні та соціальні проблеми народного господарства, оновлення виробничого комплексу.

Пріоритетними завданнями в реалізації цієї політики повинні стати:

- освоєння виробництва продукції, що збільшує незалежність держави від імпорту;
- перехід до створення й організації виробництва систем машин, здатних забезпечити комплексне вирішення завдань економічного і соціального розвитку на принципово новому рівні, насамперед в агропромисловому комплексі;
- стимулювання розвитку наукомістких галузей: мікроелектроніки, авіакосмічної, автомобільної, мікроелектроніки і т.п.;
- прискорення розвитку легкої промисловості, машино і приладобудівних галузей, орієнтованих насамперед на задоволення потреб споживчого ринку, харчової промисловості і т. ін.;
- становлення і розвиток в Україні галузей інформаційних і програмних технологій;
- адаптація виробництва до активного ринкового попиту;
- санація і перепрофілювання безперспективних виробництв;
- розширення продажу технологій та бази експортного сектору промисловості;
- переоснащення підприємств для виробництва імпортозамінної продукції.

В умовах модернізації народного господарства України постає структурна політика держави. За роки ринкового реформування в структурі економіки України відбулися негативні зміни, які свідчать про деіндустріалізацію народного господарства, істотні міжгалузеві деформації. Зокрема, найбільші відмінності показників промислової структури України від світових полягають у надзвичайно низькій частці машинобудування, яка є основою науково-технологічного прогресу, а також легкої промисловості. Водночас питома вага паливно-сировинного комплексу є занадто високою, що знижує ефективність економіки. Взагалі в 2003-2014 рр. частка паливно-сировинних галузей зросла з 23,3 до 61,2 %, а частка машинобудування та металообробки, навпаки, скоротилась більш як у 2 рази; галузей соціальної спрямованості — в 2,2 рази [2].

На початку ХХІ ст. оновлення основних фондів уповільнилося, як ніколи. Середньорічний коефіцієнт введення основних фондів скоротився з 5,3 до 1,2 %, а випуск продукції машинобудування, призначеної на заміну застарілої та зношеної техніки, скоротився багатократно. В сучасній українській економіці найбільшого спаду та втрати конкурентності зазнали нафтохімічна промисловість, галузі військово-промислового комплексу, машинобудування та металообробки, вугільна

промисловість, сільське господарство. Їх піднесення без прямого втручання держави неможливе.

Як свідчить міжнародний досвід, прискорений розвиток обробної промисловості обумовлює високу траєкторію економічного розвитку. В зв'язку з цим пріоритетними є завдання нарощування виробництва високотехнологічних виробів, передусім технічно-складних товарів народного споживання, медичної, комп'ютерної техніки, легкових автомобілів тощо, які найбільшою мірою стимулюють внутрішній попит, закладають сталий фундамент підйому особистого кінцевого споживання і мотивації економічної поведінки домашніх господарств. У базових галузях промисловості, традиційних для України, виробництві чорних металів та хімічної продукції пріоритетами у підвищенні конкурентоспроможності є поглиблена переробка сировини та комплексне використання відходів виробництва з тим, щоб підвищити вихід кінцевої продукції, забезпечити максимальне використання природних копалин.

На думку українських економістів головним ресурсом підвищення конкурентоспроможності є зниження енергоспоживання, оскільки Україна належить до енергодефіцитних країн і водночас має високий рівень енергоспоживання. За рахунок власних джерел вона задовольняє свої потреби в паливно-енергетичних ресурсах менш ніж на 50 %. Вітчизняній промисловості притаманні високі рівні енергомісткості виробництва продукції внаслідок її недосконалої структури — великої питомої ваги енерговитратних галузей і технологій та їх застарілості. Згідно статистичних даних питомі витрати енергоносіїв на виробництво основних видів промислової продукції в Україні в 3—5 разів вищі, ніж у розвинених країнах світу, і продовжували протягом останніх років збільшуватися.

Сьогодні найбільшим споживачем електроенергії є чорна металургія (25,3 %). Разом з кольоровою металургією, нафтогазовою, вугільною промисловістю та власне електроенергетикою ці галузі використовують 41,4 % внутрішнього виробництва електричної енергії. Водночас галузі обробної промисловості, що випускають продукцію виробничого та невиробничого кінцевого споживання, використовують лише 17,7 % внутрішнього виробництва електричної енергії [3].

Про суперечність енергоспоживання та довгострокових завдань прискореного економічного розвитку з одночасним підвищенням конкурентоспроможності свідчить такий приклад. У 2014 р. чорна металургія випустила продукції на 16,050 млрд. дол. США.

При цьому експорт чорних металів становив 13794 млн. дол. США. 86 % від продукції галузі спрямовано на зовнішній ринок. За рахунок чорної металургії сформовано 40 % загального експорту країни та лівова частка валютної виручки. Водночас 50 % експорту чорної металургії становила сировинна продукція: напівфабрикати — 30 %, чавун — 6 % і брухт чорних металів — 17,5 % [4].

Розв'язання завдань формування ефективної структури економіки можливе лише на основі здійснення державної політики підвищення конкурентоспроможності української економіки.

Висновки.

Таким чином, стратегія активізації економічного розвитку держави повинна передбачати вдосконалення діючої правової бази, реалізацію заходів щодо поліпшення методичної, організаційної, інформаційної та інших складових функціонування соціально-економічної сфери, вибір раціональних альтернатив і загальнонаціональних пріоритетів розвитку економіки, а також створення цілісної соціально-економічної системи, що забезпечуватиме ефективну взаємодію державних органів управління всіх рівнів і підприємницького сектору економіки з метою використання позитивних досягнень науки та технологій.

Література

1. Реструктуризація промисловості України у процесі посткризового відновлення : аналіт. доп. / [О.В. Собкевич, А.І. Сухоруков, В.Г. Савченко, С.Л. Воробйов та ін.] ; за заг. ред. Я.А. Жаліла.; НІСД. – К., 2011. – 112 с.
2. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Техніка, 2014. – С. 213.
3. Супрун Н.А. Ефективний корпоративний сектор – основа конкурентоспроможності національної економіки / Н.А. Супрун // Вісник Інституту економіки та прогнозування : Науково-практичний журнал. – К. : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2007 – С. 83–85.
4. Офіційний сайт журналу кореспондент [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3456276-v-ukraini-prybutok-chornoj-metalurhii-vpade-na-13-14-eksperty>

Abstract

Gavrish O.O., Savchenko-Maruschak M.S.

Formation of highly economic structure of the main task of modern Ukraine

We consider the problems of the process of technological modernization of Ukraine's economy in the context of increasing its competitiveness and efficiency, as well as key areas of public policy that should be applied to solve the existing problems of the subject.